

Tehát mi lesz?

[2013. február]

Amikor 1989 nyarán Kolozsváron magyar-francia szakra felvételiztem, Camus regénye, A pestis volt a téma francia irodalomból. Szinte maximális pontszámot értem el. Nem emlékszem, hogy a tananyagban mi szerepelt Camus-ról meg a regényéről. Viszont pontosan tudom, hogy én Földes László Elvek és viták című könyvében olvastam egy rövid esszét, azt ültettem át a dolgozatban franciára. A Gonoszról beszél Földes, amely az emberi létezés alapjaiban van: előjön, az emberek szembeszállnak vele, azután visszahúzódik, bár nem győzték le, és megint elő fog jönni, megint szembe kell vele szállnunk, anélkül, hogy az esélyeinket vagy a sikert latolgatnánk. Nem keresem meg ezt a Földes-szöveget, akkor is parafráztam, tudom, hogy ő is átvette valahonnan. Jó volna most azt mondani, hogy azon a vizsgadél előtt arra gondoltam, hogy a kommunista diktatúra maga a pestis. Tudtam, de ott és akkor csak az érdekelt, hogy be akarok jutni az egyetemre. Ma sem tudom pontosan, kollaboráns voltam-e vagy ellenálló, esetleg túlélő. Fél év múlva megbukott Romániában a rendszer. Minden politikai rendszer megbukik legalább egyszer, olyan is van, amelyik többször, és bár ezt a poén kedvéért írtam le, mégis igaz, hogy a diktatúrának többször is meg kell buknia, míg elhisszük, hogy tényleg, és igazán, de hogy végleg és örökre, azt ma már egyre nehezebb elhinni. A diktatúra nem államforma és politikai berendezkedés, hanem olyan állapot, amelyben nem tudjuk elképzelni, hogy másként is lehet élni, mint azt a körülmények engedik, és a vezetők előírják – bár többnyire csak kihasználnak minket.

Mai napig probléma, hogy a kommunista rezsim áldozatai és haszonélvezői között mi az alapviszony. Lehet-e kárpótolni és felelősségre vonni bárkit is? Milyen elvek szerint? És ki fogja ezt igazságosan vagy tisztességesen elvégezni? Legyintsek rá vagy lihegjek? És mennyi az erre felhasználható időm?

Amióta az ismerőseim, kollégáim, barátaim megkapták a Szekuritáte (így írom, így mondom) által készített pontatlan és hiányos, olykor ezer oldalakat kitevő dossziéikat, két párhuzamos gondolat jár a fejemben. Mindkettőt Gyimesi Évának mondtam évekket ezelőtt, ingerülten és kapkodva: 1. Írjátok meg a könyveiteket, mert nincs a világon az a titkosszolgálat, amelyik értelmes, érvényes mondatokat írhatna helyettetek; 2. ha Szilágyi Domokos hívta volna be a szovjet tankokat 56-ban Magyarországra, a Don Qijote szerénádja akkor is az egyik legjelentősebb magyar szerelmes vers marad, vágyvers, így mondtam. Camus-ról és a magyarok vérééről akkor nem beszélünk.

Nem hiszek abban, hogy az embert bármilyen művészi teljesítmény a gonosszal való cimborálás ódiuma alól felmenthetné, pedig írtak nagy művet olyanok is, akik (hosszabb-rövidebb időre) a gonosz erőinek szolgálatába szegődtek. A gonosszal csak rossz üzlet köthető. Azt sem hiszem, hogy a szembefordulás (a következetes, a határozott) önmagában jó és elég. Kibújni se lehet állandóan, a szembeforduláshoz sincs elég erő mindig. Olykor pedig gyanúsán könnyű szembefordulni. Lőjem agyon azt a belügyis tisztet, aki éveken át gyötört? Megérdemli, most éppen bukik a rendszere, nekem van pisztolyom, neki pedig nincs. Holnap neki lesz megint, ő fog nagyvállalatot igazgatni, ő lesz miniszter, rektor, dékán, államelnök... (Megjegyzés: engem közvetlenül utcai rendőrön kívül senki nem gyötört.)

Tudjuk, hogy a kelet-európai rendszerváltás után senkit nem vontak felelősségre a kommunista időszak rémtetteiért. Ceaușescu agyonlőtték, mint egy kutyát, leszámolás volt, bár ki tudja, talán ennél is rosszabb vagy kevesebb. Később néhány véres kezűnek ismert délszláv tábornokot Hágába citáltak, de tulajdonképpen mindenkinek elnéztek mindent az elmúlt húsz év során. A szrebrenicai vérengzést az ENSZ katonái kivárták, utána hazamentek.

Albert Camus és François Mauriac ingerült vitát folytattak 1944-ben arról, hogy mi legyen azokkal, akik Pétain marsall, a náci, a megszállók és a gonosz mellé álltak. Camus elszámoltatást, tisztogatást (épuration) kér, Mauriac azt mondja, hogy ez nem ilyen egyszerű. Az elszámoltatás nagyon hamar a hatalomért folyó küzdelem eszköze lesz. Nem a megbékélést szolgálja, hanem továbbviszi azt, amitől meg kellene szabadulni. Előbb meg kellene békülni, utána számoljon el mindenki azzal, amit elkövetett. Ha a sajtót nézem (Combat, Le Figaro), ez a két nagyformátumú író úgy üvölt egymásra, mint két átlagos vezércikkíró. Stílusosan művelik az üvöltözést, ők a fogalmazás mesterei, nem csak zsenik. Nem udvariasak, de korrektek. Camus azt mondja, hogy el kell számoltatni mindenkit, Mauriac azt mondja, hogy nem tudunk, mi, emberek.

Azt szeretném, hogy Camus-nek legyen igaza. A mégoly rosszul működő és tökéletlen emberi igazságszolgáltatást érvényre kell juttatni, ha meg sem próbáljuk, nem derülhet ki róla, hogy tökéletlen. Mauriac tud valami nagyon fontosat az emberi tökéletlenségről, és hogy ezt a részvét és a megbocsátás egészítheti ki. Semmit sem tudunk a bűnösökkel kezdeni. Voltak igazságos és igazságtalan ítéletek, lincselések és koncepciók perek. Nem mintha nem tudnánk bármilyen szentenciát a bűnösök fejére olvasni, mégse tudunk semmit kezdeni velük. Ezen a ponton elbizonytalanodtam: mi lesz a verőlegénnyel, ha nem akarok én is verőlegény lenni? Nem az a kérdés, hogy igazam van-e, mert igazam van, amikor beszélek, azután elhallgatok, és lehet, hogy már nincs igazam... Hatalmat akarok én is a bukott rezsim emberének ellenében? Azt akarom én is vele tenni, amit ő tett velem, vagy másokkal? Retorikai kérdések.

Most arról fogok elmélkedni, hogy mit szólna Camus a mai Európához. Ez csak látszólag politikai kérdés. Mit gondolna vajon a pazarló és túlköltekező jóléti Európáról; mit szólna a sokmillió nemkívánt (legális vagy illegális) bevándorlóról, akik a legalantasabb munkákat végzik aprópénzért; mi lesz a visszafizethetetlen adósságokkal és a csődbe jutott adósokkal; mi lesz azokkal a kelet-európai országokkal, amelyek nem termelnek semmit, de úgy fogyasztanak és pazarolnak, mintha volna miből; és mi lesz azokkal az emberekkel, akik esélyt sem kaptak arra, hogy szerényen akár, de biztonságban éljenek, Közép-Európában, a szélén? Mi lesz velünk?

Je me révolte, donc je suis. Lázadok, tehát vagyok. Fölháborodom, tehát vagyok – én ezt az utóbbi változatot jobban szeretem. Ugyan ki tud ma már lázadni? És mi ellen? Felháborodni még csak-csak, és azt gondolni, hogy ez a világ nem jó, ez a világrend sem jó. Sziszüphosz görgeti a követ, és boldogtalan. Ő egy kelet-európai munkanélküli, nyugdíjas, tanár vagy körorvos, nem éhezik, nem lőnek rá, minden nap előlről kezdi ugyanazt, és minden nap ugyanott fejezi be – ma sem oldottunk meg semmit. És mennyi mindenről még csak említést sem tettem.

Camus-t azért szeretem, mert fiatalon abból indul ki, hogy van Megoldás, lehet. És nagyon hamar átlátja, hogy nincs. Ezen a traumán mindenkinek át kell esnie, és aztán eldől, hogy lázadó lesz vagy kibékülő, szembefordul vagy behódot. Mihez kezd egy szembeforduló a behódolóval, és mi történik, amikor szerepet cserélnék? Színpadri történet ez (coup de théâtre), vagy egzisztenciális fordulat? Mihez kezdenek az öreg lázadók a fiatal behódolókkal?

1968 óta Európában egy ideig érdemes volt behódolni a Rendszernek, Nyugaton és Keleten egyaránt. Nem volt korrekt a behódolás, bár időlegesen megérte mindenkinek, egy kis jólét a két cőresz között. Ma már tudjuk, hogy a végösszeg tekintetében nem érte meg, a végösszeg nulla, mint mindig. Ha mérlegelni lehet lázadás és behódolás között, akkor a lázadást kell választani. Ez Camus alapállása.

1989 nyarán, abban a felvételi dolgozatban, amelynek az alapgondolatát Földes Lászlótól koppintottam, azt kellett volna írnom, hogy ez a felvételi rendszer az összes hóbelevancával együtt maga a pestis.

Évekkel később a Nappali Ház című folyóiratban Hannah Arendtről írt Heller Ágnes egy magvas esszét. Egy gondolatát fogom parafrazálni, tehát pontatlan, áthallásos, saját használatra van most itt. A forradalom, a társadalmi változás nem azért jön el, mert készülünk rá, de ha nem készülünk rá, sosem fog eljönni.

Készülünk rá? Eljön? Vagy marad továbbra is a megszokott és belakhatatlan abszurd?

Kategória: Camus expressz

Denumire autor: Vida Gábor

Látó Szépirodalmi Folyóirat